

GÄLLER BARNKONVENTIONEN BARN SOM ÄR UTSATTA EU- MEDBORGARE I SVERIGE?

Louise Dane, Barnrättscentrum, Stockholms universitet
Karin Ödquist Drackner, UNICEF Sverige

Barnrättsdagarna 12 april 2016

Barnrättscentrum
Juridiska fakulteten

Stockholms
universitet

BAKGRUND

- En grupp barn i Sverige med oklar rättstatus
- Risk att barnen får ej sina rättigheter enligt barnkonventionen tillgodosedda
- Undersökning av barn som är utsatta EU-medborgare och deras rättigheter i Sverige med fokus på barnkonventionen (utbildning, hälso- och sjukvård, socialt skydd)
- Rättsligt vakuum- ”faller mellan stolarna”

UNICEFS SLUTSATSER

- Utgå från barnkonventionen vid samtliga beslut som rör barn som vistas i Sverige
- Förtydliga lagstiftning så att barn som är utsatta EU-medborgare får sina rättigheter enligt barnkonventionen tillgodosedda
- Ta fram tydliga riktlinjer och vägledning till myndigheter och kommun för ökad rättssäkerhet
- Samlad satsning inom EU för att tydliggöra barnrättsperspektivet och den fria rörligheten

Vilka rättigheter har barn som är EU-medborgare och lever i utsatta situationer i Sverige?

Anna Bergmark och Louise Dane

Barnrättscentrum, Juridiska fakulteten, SU

Övergripande om reglering som aktualiseras (1)

Barnkonventionen

Staterna ska garantera och tillförsäkra **alla barn** inom deras jurisdiktion de rättigheter som stadgas **utan åtskillnad av något slag**

- Rätt till utbildning, hälso- och sjukvård samt socialt stöd och skydd framgår tydligt

Övergripande om reglering som aktualiseras (2)

- **EU-rätten**

- Rätten till **fri rörlighet** och **likabehandling**
- Rätt att **vistas i andra EU-länder i tre månader**
 - **men** inte "orimlig belastning"
 - **OBS** EU-rätten begränsar inte Sveriges möjligheter "att göra mer"
- **Olika typer av uppehållsrätt för EU-medborgare**
 - **Tidsbegränsad** uppehållsrätt – tre månader (som kan upprepas!)
 - Inga villkor förutom pass/id-kort
 - **Förlängd** uppehållsrätt
 - Villkorad rätt: den som försörjer sig får stanna
 - **Permanent** uppehållsrätt – efter fem år med uppehållsrätt
 - Rätt att stanna utan villkor
- **Om inte uppehållsrätt** = Vistas utan tillstånd
 - dvs. **papperslös**

Papperslös

- Papperslös = person som **befinner sig i ett land utan tillstånd**. (Kallas ibland irreguljära migranter och personer utan tillstånd).
- Papperslös är **inte** detsamma som att sakna giltigt pass eller id-handlingar.

Övergripande om reglering som aktualiseras (3)

- **Svensk nationell rätt**

- *Europakonventionen*
- *Regeringsformen*
- *Skollagen*
- *Hälso- och sjukvårdslagen*
- *Socialtjänstlagen*
- *Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)*
- *Mm.*

– Regler om **asylsökande** och **papperslösa** barns rätt

- Den centrala frågan är vilket rättsligt ansvar svenska myndigheter har för **minderåriga EU-medborgare**

Ansvaret för utbildning

- **Skolplikt** gäller för alla **folkbokförda** grundskolebarn
 - Skolplikt → ansvar att barnet fullgör utbildningen
- **Rätt till utbildning** gäller i dagsläget alla barn **utom** de EU-medborgare med tidsbegränsad uppehållsrätt.
 - Om dessa barn stannar kvar efter tre månader = papperslösa = rätt till utbildning.
- Svensk rätt är otillräcklig utifrån barnkonventionen då **alla** barn ej ges rätt till utbildning enligt svenska skollagen.
- Rätt till utbildning **i enlighet med EU-rätten**
 - Krav på likabehandling av EU-medborgare
 - Kan krav på folkbokföring upprätthållas eller ej?

Ansvaret för hälso- och sjukvård

- Hälso- och sjukvårdslagen skiljer inte på *svenska medborgare* och "*andra*", dock:
 - **Bosatta** (= folkbokförda i landstinget) personer har rätt till *all typ av vård*
 - Personer som **vistas** i landstinget har rätt till *behövlig omedelbar vård*
 - Personer som inte är bosatta i Sverige får **själva betala** sin vård om det inte finns avtal mellan länderna.
- **Papperslösa barn** har **rätt till samma typ av subventionerad vård** som **bosatta barn**.
- **Under de "fria" tre månaderna** (som kan upprepas) kan **rätten till vård begränsas** till *behövlig omedelbar vård*.
- Svensk rätt otillräcklig utifrån barnkonventionen då **alla** barn ej ges rätt till hälso- och sjukvård på samma villkor .

Ansvar för socialt *stöd* (1)

- **Primärt ansvar** = barnets vårdnadshavare
- **Yttersta ansvaret** = samhället → kommunala socialnämnder
 - Ge **bistånd** till personer och familjer som inte på annat sätt kan uppnå *skälig levnadsnivå*.
 - **Långsiktigt mål** är att **enskilda ska klara sig själva**.
- Enligt EU-rätten: undantag från likabehandlingsprincipen när det gäller socialt bistånd för EU-medborgare med tidsbegränsad uppehållsrätt.
- Enligt svensk rätt: Inget undantag. Socialnämnderna har ett *ansvar för alla som vistas i kommunen*.
 - **Fullt bistånd** eller **bistånd för att avhjälpa akut situation** – en fråga om bosättning
 - Kommun där enskild **temporärt vistas** ansvarar för stöd och hjälp i **akuta situationer**
 - Bosättningskommun har det ansvaret för mer långsiktiga behov.

Ansvar för socialt stöd (2)

- **En rad rättsliga oklarheter:**

- Hur ska man hantera människor i utsatta situationer som vistas här med tillstånd, men *utan möjlighet att "få tillgång" till en bosättningskommun?*
- Är *akuta behov* och *nödsituation* att förstå som samma sak avseende barn och vuxna?
 - Bedömning måste göras med beaktande av **barnets bästa!**
- Hur lång tid kan endast akut bistånd utgå?
 - **Långsiktigt mål** med socialtjänstens verksamhet är att **enskilda ska klara sig själva.**
 - Högsta förvaltningsdomstolen: endast akut bistånd kan inte fortgå hur länge som helst. Efter en viss tid måste biståndet övergå till stöd utifrån den enskilda individens behov på längre sikt.

Ansvar för socialt skydd

- Socialnämndernas särskilda ansvar för att skydda barn och unga från missförhållanden
 - Huvudregel att ge insatser på **frivillig väg** – och fokus på **förebyggande arbete**
 - Tvångsinsatser kan bara genomföras om **mycket allvarliga missförhållanden**
- Ansvaret gäller ALLA barn – även vid tillfällig vistelse utan tillstånd
 - **Men** hindrar inte utvisning - OBS samarbete med hemland
- Hur hantarerar **missförhållanden kopplade till fattigdom**?
 - Kan vi "tillåta" olika måttstockar och *inte* omhänderta?
 - Eller – vad innebär det om vi omhändertar "på grund av" fattigdom?
 - Kan socialnämnderna mot bakgrund av det särskilda skyddsansvaret underlåta att arbeta förebyggande?

Sammanfattning – utmaningar, problem och brister

- **Utmaningar i EU-rätten**

- EU måste ta ansvar för att den fria rörligheten inte bara nyttjas av privilegierade arbetstagare – "även" fattiga flyttar.
 - Särskilt ansvar för barn!

- **Problem och brister i svensk nationell rätt**

- Stelhet kring begrepp som vistelse, bosättning, folkbokföring
 - Leder till olikbehandling på grund av rättslig status...
- Ska det vara **bättre att leva i Sverige som papperslös**, dvs. stanna längre än tre månader utan tillstånd?

- **Barnkonventionen** är väldigt tydlig: rättigheterna gäller för **ALLA** barn!

Konstateranden och kärnfrågor

- **Stöd och hjälp i en globaliserad värld är svårt!**
- Kan vi acceptera **olika nivåer av rättigheter för barn** beroende på (föräldrars) rättslig(a) status?
 - Vad är i så fall en acceptabel miniminivå för barn?
 - Borde inte istället vistelsens (troliga) varaktighet och utsattheten vara avgörande?
 - Jmf. Papperslösas rätt till utbildning och hälso- och sjukvård
- Hur ska vi ställa oss till att **olika kommuner och landsting gör olika?**
 - Omöjligt i en kommun möjligt i en annan?
- Är **parallella** – men olika – **system** önskvärda?
 - Olika typer av skolgång för olika grupper av barn?
 - Behövlig akutvård för vissa – all typ av vård för alla?
 - Långsiktigt stöd för vissa och "fattigvård" för andra?

Betoning av allas lika värde

- **Att det är praktiskt svårt och komplext förändrar inte rättigheter och allas lika värde!**
- **Internationella konventioner och vår egen grundlag ställer krav**
 - Regeringsformen 1 kap. 2 §
 - Den enskildes personliga, ekonomiska och kulturella välfärd ska vara grundläggande mål för den offentliga verksamheten.
 - Särskilt ska det allmänna trygga rätten till arbete, bostad och utbildning samt verka för social omsorg och trygghet och för goda förutsättningar för hälsa.
 - Barnkonventionen artikel 2 och 4
 - Konventionsstaterna ska garantera och tillförsäkra alla barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som stadgas i barnkonventionen utan åtskillnad av något slag. Detta ska också göras till det yttersta av ett lands resurser.
- **Vad betyder allas lika värde i praktiken?**

Behov av politiska ställningstaganden

- Agerande på EU-nivå i enlighet med solidariska utgångspunkter som samarbetet i grunden bygger på
- Politiska beslut på nationell nivå - förtydliganden i lag och vägledning till rättstillämparen OCH resurser!
- Barnkonventionens roll – inkorporering är bra men ställer krav
 - Inte ok med dubbla budskap!

HUR SER DET UT I PRAKTIKEN?

- Nationella samordnaren för utsatta EU-medborgare
- SKLs regionala nätverk och juridisk vägledning (2:1 KL)
- Skolinspektionens vägledande beslut
- Exempel från Göteborgs kommun

.

SLUTSATSER FRÅN NATIONELLA SAMORDNAREN

- Kommunernas inställning bör vara samspelta (saknar dock riktlinjer)
- Utbildning- hemländernas ansvar och i enstaka fall individuell bedömning erbjuda skolgång
- Sjukvård- barn bör behandlas på samma sätt som övriga barn, landstinget ska utgå från gällande regler (socialstyrelsen ta fram vägledning)
- Socialt skydd– kommun skyldighet att agera för samtliga barn. SoL omfattar alla barn.
- Barnkonventionen tolkas restriktivt- svagt barnrättsperspektiv

UTREDNINGENS FÖRSLAG

- Samtliga länsstyrelser ges i uppdrag att ha en samordnande funktion avseende insatser för utsatta EU-medborgare i det egna länet.
- Länsstyrelsen i Stockholm bör ges ett nationellt samordnande uppdrag. I det uppdraget skulle ingå att:
 - Samla de regionala lägesbilderna till en nationell bild och kontinuerligt sprida information till de andra länsstyrelserna, för vidare spridning i varje region.
 - **Inrätta en stödfunktion med rådgivning åt kommuner i frågor kopplade till utsatta EU-medborgare.**
 - Främja och underlätta samverkan mellan olika aktörer, som exempelvis polis, kronofogde och landets kommuner.
 - Ansvara för att följa rättsläget angående uppehållsrätten. Denna och övriga länsstyrelser bör tillsammans tillhandahålla kompetensutveckling om uppehållsrätten för relevanta aktörer i syfte att bedömningarna ska bli mer likartade.
 - **Informera och utbilda om handläggning av barn till utsatta EU-medborgare.**

PRAKTIKEN FORTS.

- Skolinspektionen vägledande beslut januari 2016- utsatta EU-medborgare kan räknas som papperslösa och få rätt till utbildning. (enskild prövning utgångspunkt)
- Göteborgs stad- kommun i framkant vad gäller barnkonventionen och barnets bästa.